

EL TRAM DE MURALLA DE LA VILA DE TERRASSA CONSERVADA AL CARRER DELS GAVATXONS, 5

M. Gemma Garcia i Llinares; Antonio Moro i Garcia

El creixement i l'evolució de la vila de Terrassa ha suposat la transformació o la desaparició d'aquells elements urbanístics que, junt amb l'escassetat documental, fan que la reconstrucció de la fesomia original de la vila emmurallada de Terrassa entre els segles XIII i XVI sigui una tasca complexa. Fins al desenvolupament d'una arqueologia urbana científica a Terrassa, a la dècada dels vuitanta, la millor síntesi documental corresponia als estudis de Salvador Cardús i Florensa (1900-1958),¹ que, a partir de la documentació arxivística i la conservació de la toponímia dels carrers de la ciutat, va realitzar una reconstrucció de la vila medieval. Però, ara per ara, només l'aplicació de la metodologia arqueològica ens està permetent descobrir i estudiar físicament part d'aquells elements que la configuraven, com ara el fossat, les torres i la muralla. El descobriment l'any 1985 d'un tram del fossat est i de la torre de l'angle nord-est del recinte emmurallat, dins les finques dels números 15 i 17 del carrer dels Gavatxons,² desvetllava l'optimisme de cara a nous descobriments. Des de llavors, el seguiment tant de les llicències d'obres particulars, des de la Gerència Municipal d'Urbanisme de Terrassa, com de les obres de transformació urbanística de la ciutat, des de l'Àrea de Desenvolupament Urbà i Transports de l'Ajuntament de Terrassa, amb la supervisió tècnica del Museu de Terrassa, han permès descobrir, excavar i situar a la trama urbana actual una gran part del traçat defensiu i urbanístic medieval; en alguns casos se'ls ha pogut integrar en la mateixa transformació urbanística, per a la seva contemplació i per al coneixement del nostre passat.

En aquest article pretenem donar a conèixer l'última troballa, excepcional, la qual, afegida a troballes anteriors com ara les torres i els trams de fossat, ens permet conèixer les característiques físiques del recinte emmurallat de la vila de Terrassa entre els segles esmentats. Es tracta del descobriment d'un tram del fossat est, d'uns 5,50 m de traçat, que s'ha conservat com a mitgera dins la finca número 5 del carrer dels Gavatxons.³ L'excavació posterior del subsòl de l'esmentada finca també va permetre localitzar i excavar un nou tram de fossat.⁴

Finalment, també hem de destacar el paper important que en aquests casos exerceixen la propietat i l'arquitecte. El primer, en el present cas la família Penina, facilitant la seva conservació i la integració de l'estructura dins el nou complex d'habitatges i àmbit comercial, a més a més de fer-se càrrec de les despeses de la restauració. El segon, l'arquitecte Salvador Ribas, per la seva

tasca que ha sabut combinar i integrar aquest element dins el seu actual entorn urbanístic, la plaça de la Torre del Palau, i el seu entorn històric, tot configurant així un circuit visitable dels elements conservats –Torre del Palau, torre cantonera de la muralla, fossat i muralla–, en què es compagina perfectament el passat medieval de Terrassa amb la ciutat renovadora.

Notícies històriques

Una de les primeres referències de l'emmurallament de la vila medieval de Terrassa data del 1243, quan Guillem Feliu compra unes cases construïdes «in villa Palacii Terracie» que confronten pel sud «in vallo ipsius ville».⁵ Des de llavors les cites documentals referides al clos defensiu (muralles, torres, portes i fossat) seran freqüents, fins al punt de poder-ne deduir de forma aproximada el traçat dins l'actual trama urbana de la ciutat.

La inutilitat d'aquest sistema defensiu ja sembla un fet l'any 1529, quan un privilegi del rei Carles I d'Espanya permetrà els pobladors de la vila de Terrassa edificar cases «en los valls de aquella».⁶ Aquesta datació és ratificada per les nombroses intervencions arqueològiques que des de l'any 1985 s'han desenvolupat de forma intermitent al centre de la ciutat, i que han permès la reconstrucció del traçat fortificat de la vila de Terrassa entre els segles XIII i XVI.⁷

La documentació coneguda fins ara, referida a les construccions del recinte fortificat de la vila de Terrassa, ens parlava d'una muralla aixecada exclusivament amb terra, la qual, mitjançant la tècnica de la tàpia, li donava la consistència adequada –la terra era un material consistent, abundant i barat–. A més a més, per un document del 23 de març de l'any 1372, sabem que aquesta muralla tenia una alçada de 8,148 metres: «s'han d'obrar ho pujar lo mur de tres tàpies».⁸ I una altra referència del 24 de gener del 1429 ens diu que la muralla estava coronada per merlets (en comentar els «merletos dicta (*sic*) muri» del carrer de Baix⁹). Però és, sens dubte, excepcional el dibuix conservat l'any 1585 en un manual de notari en què es representa un tram de la muralla est de la vila, ja molt afectada pel creixement fora muralles.¹⁰ Per la seva possible ubicació, el tram descobert ara es podria relacionar amb una part del tram dibuixat.

La muralla

Fins ara, els únics vestigis estructurals relacionats amb la muralla medieval havien estat la torre cantonera de planta quadrada aprofitada actualment dins l'habitatge número 19 del carrer dels Gavatxons¹¹ i les restes de la fonamentació d'una altra, del segle XIV, corresponent al portal de la Font Vella.¹² Res, en canvi, de la muralla de tàpia descrita per la documentació i estudiada per Salvador Cardús.

Vista interior del tram de la muralla localitzat al carrer dels Gavatxons, número 5.

Fotografia: M. Gemma Garcia i Antonio Moro.

Però els treballs de recerca previs a l'enderrocament de la finca del carrer dels Gavatxons, número 5, han posat al descobert part d'un tram de muralla, integrat com a façana oest de la casa que dona a l'actual plaça de la Torre del Palau.¹³ L'estructura conservada, d'uns 6 m d'alçada per 5,5 m de llargada, havia quedat emmascarada pel pas del temps sota les diferents capes d'arrebossats i de pintures que l'havien transformada en una simple mitgera de finca, des del final del segle XVI fins als nostres dies. El pany de muralla descobert presenta una construcció mixta on distingim dos cossos diferenciats, força singulars pel que fa a les construccions defensives catalanes del segle XIII. Malgrat que no es conserva el nivell de circulació contemporani a la seva construcció, sí que creiem que s'hauria fet una rasa de poca fondària que permetés a l'estructura d'assentar-se al torturà, després d'excavar l'estrat de circulació i el sediment argilós desapareguts. El primer cos, a tall de sòcol, molt afectat per les reparacions i usos posteriors, està format per grans pedres i còdols, lligats amb morter de sorra i força calç; té uns 70 cm de gruix i poc més de 3 m d'alçada. El segon cos és construït mitjançant una obra mixta de pedres i tàpia en la qual s'endevina l'ús de la tècnica de l'encofrat; conserva una alçada d'uns 3 m. La part est o externa d'aquest segon cos presenta un

revestiment de petits còdols i pedres (algunes de tallades) d'uns 20 cm de gruix, disposades de manera molt regular formant filades horitzontals. Així mateix, sobre la superfície exterior presenten un arrebossat de morter de sorra i força calç que la regularitza i que omple les juntures de les pedres. La part oest o interna és construïda exclusivament amb terra, d'uns 30 cm de gruix, amb força intrusions de pedres i còdols petits, petites branques de pi i alguns fragments de ceràmica (d'èpoques ibèrica i romana). La manca d'una alta presència d'argiles en la seva composició fa que la terra estigui molt solta i li falti l'elasticitat suficient perquè, mitjançant la tècnica de la tàpia, aquest mur aconseguixi la consistència adequada; en el present cas, aquesta només està resolta amb un arrebossat força gruixut d'argila a la superfície externa.

El gruix d'aquest tram superior de muralla, disposat sobre el sòcol de pedres i còdols, és disposat de manera decreixent i es redueix en alçada –per la cara oest o interna– fins als 50 cm a la cota més alta conservada, prop dels 3 metres, mentre que la façana externa manté la verticalitat amb el sòcol.

NOTES

1. CARDÚS, S. *Terrassa Medieval. Visió històrica*. Terrassa, 1984. Edició facsímil, 1960.
2. MORO, A. *Memòria de les excavacions arqueològiques portades a terme als solars números 15-17 del carrer dels Gavatxons de Terrassa (1985-1986)*. Memòria inèdita presentada al Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Servei d'Arqueologia, 1987.
3. Vegeu: MORO, A. *Memòria de l'estudi i seguiment de l'enderroc de la finca del carrer dels Gavatxons, número 5, de Terrassa. Campanya 2000* i també: GARCIA, M. G. *Memòria dels treballs de neteja i documentació del tram de muralla del carrer dels Gavatxons, número 5, de Terrassa. Campanya 2001*. Memòries inèdites en curs de redacció.
4. IZQUIERDO, F. *Memòria de l'excavació arqueològica d'urgència al carrer dels Gavatxons, número 5 (Terrassa, Vallès Occidental). Novembre-desembre de 2001*. Memòria inèdita presentada al Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Servei d'Arqueologia, 2003.
5. AHCT. Fons notarial, Capbreu segon de Bertran acòlit, 1242-1245, fol. 32v.
6. CARDÚS, S. *Op. cit.*, p. 116.
7. MORO, A. «Reconstrucció del recinte emmurallat de la vila medieval de Terrassa dins l'actual trama urbana. Segles XIII al XVI» Dins: *I congrés d'arqueologia medieval i moderna a Catalunya. Igualada, 1998*. Actes, 2000, p. 24-34.
8. CARDÚS, S. *Op. cit.*, p. 130, nota 15. 14 pams eren igual a una tàpia, que equivalia a 2,716 m. Això feia que 3 tàpies equivalguessin a 8,148 m.
9. CARDÚS, S. *Op. cit.*, p. 135, nota 33 (referència corregida segons l'original).
10. MORO, A.; PUIG, P.; SUMSI, F. «Reconstrucció històrica de la muralla de Terrassa del segle XIII»: *Al vent*, 89, Terrassa, 1986, p. 34-35.
11. FERRAN, D.; MORO, A. «Excavació al recinte murat de Terrassa medieval». Dins: *II Congreso de Arqueología Medieval Española*. Madrid, 1987, p. 161-168.
12. GARCIA, M. G. i d'altres. «Excavació arqueològica a la plaça Vella. Primers resultats»: *Terme*, 9, Terrassa, 1994, p. 14-18.
13. MORO, A. *Memòria de l'estudi... Op. cit.*